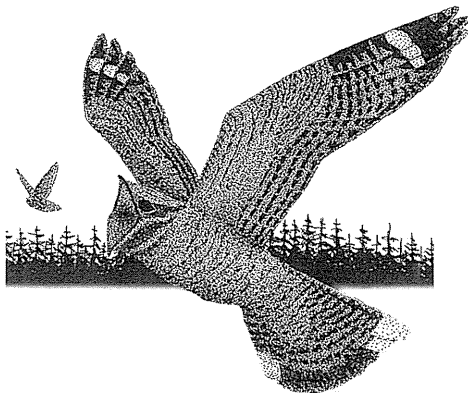

Ynglebestanden af Natravn *Caprimulgus europaeus* i Danmark, 1992-95

NIELS ODDER JENSEN og LARS BO JACOBSEN

(With a summary in English: *The breeding population of Nightjar Caprimulgus europaeus in Denmark, 1992-95*)

Indledning

Natravnen *Caprimulgus europaeus* er nævnt under annex I i EUs fuglebeskyttelsesdirektiv som en af de arter, for hvilke der skal gøres en særlig indsats for at bevare ynglebiotoperne i de enkelte lande (EU-direktiver 79/409/EEC, 91/244/EEC, 94/24/EC og 94/C241/08).

Natravnens yngleudbredelse i Danmark er tidligere beskrevet af Dybbro (1976) for perioden 1971-74. Ynglebestandens størrelse er ikke tidligere optalt på landsplan, men bestanden menes at have været i tilbagegang op gennem dette århundrede (Dybbro 1976, Møller 1978, Meltofte & Fjeldså 1989). Også i det øvrige Europa er arten i tilbagegang (Tucker & Heath 1994).

Denne artikel beskriver bestandsstørrelse, udbredelse og biotopvalg i yngleperioden hos den danske natravnebestand, baseret på undersøgelser i årene 1992-95.

Metoder

I løbet af undersøgelsesperioden 1992-95 er der foretaget optællinger af syngende hanner på alle kendte ynglepladser. Desuden er et stort antal mulige og tidligere kendte ynglelokaliteter besøgt. Ved sammenligning med oplysninger fra atlasprojektet *Fuglenes Danmark* vurderer vi, at mindst 90% af de danske ynglelokaliteter har været besøgt

i undersøgelsesperioden. Hvor lokaliteter er optalt mere end én gang, er det maksimale antal benyttet.

Optællingerne er foretaget af lokale ornitologer og af ansatte i skovdistrikterne med speciel interesse for fugle. Optællerne har ud over at registrere antallet af syngende hanner på de besøgte lokaliteter også beskrevet biotopen for det nære område omkring de enkelte hanner; ved denne biotopbeskrivelse blev anvendt et standardskema. Optællingerne blev foretaget i sidste halvdel af juni og første uge af juli, som ifølge vore forundersøgelser gav de bedste chancer for egnede vejrforhold og høj sangaktivitet.

Optællingerne er foretaget til fods eller fra cykel eller bil. Antallet af par er skønnet ud fra den forudsætning, at en syngende Natravn i stille vejr kan høres i en afstand af mindst 400 m.

Området nord for Limfjorden er brugt som en slags referenceområde, idet der her er talt på de fleste lokaliteter gennem alle årene i undersøgelsesperioden. I to plantageområder i Thy er der lavet ekstra grundige registreringer, bl.a. for at konstatere betydningen af en øget besøgsfrekvens gennem en sæson.

Som en kontrol af optællingens pålidelighed blev der ringmærket ca 60 ynglefugle. Seks genfangster fra yngleområderne har bl.a. belyst de enkelte hanners stedtrohed fra år til år.

Resultater

Der blev i undersøgelsesårene registreret maksimalt 393 syngende hanner på 81 lokaliteter (Tab. 1). Udbredelsen er vist på Fig. 1.

I områderne Lodbjerg plantage – Vester Thorup plantage i Thy samt Skagen klitplantage – Ålbæk plantage blev bestanden optalt i alle undersøgelsesårene (Tab. 2). Der blev ikke registreret væsentlige svingninger fra år til år. Ifølge Dybbro (1976) skulle bestanden svinge meget fra år til år, men måske er der snarere tale om, at hans data har været påvirkede af vejrbedingede variationer i sangaktiviteten.

Seks genfangster af ringmærkede Natravne blev alle gjort inden for få hundrede meters afstand af det sted, hvor fuglene ét eller to år tidligere var blevet mærket.

Tab. 3 viser biotopen på ca 150 sangterritorier jævnt fordelt på de forskellige landsdele (relativt til bestandsstørrelsen). Natravnen er i 1992-95 udelukkende fundet ynglende i skovområder med en enkelt undtagelse, hvor en han spillede i et hedeområde bevokset med spredt ene *Juniperus communis*.

Natravnen findes kun i åbne skovområder; karakteren af lysningerne er vist i Tab. 4. De benyttede granskove bestod overvejende af forskellige *Picea*-arter, hovedsagelig sitkagran *P. sitchensis* og rødgran *P. abies*. Granskovene er som regel tætbevoksede og derfor kun egnede ynglelokaliteter, når der findes rydninger. I de benyttede fyrreskove var de tre almindeligste træarter skovfyr *Pinus silvestris*, bjergfyr *P. mugo* (især den enstammede form kaldet fransk bjergfyr) og klitfyr *P. contorta*. Langt de fleste Natravne fandtes i bevoksninger af skovfyr. Også her gælder det, at Natravns tilstedeværelse afhænger af åbninger i skoven.

I hedeområderne under tilgroning er der en tale om de samme nåletræsarter som i skovene, men bundvegetationen er i hovedsagen hedelyng *Calluna vulgaris*, hvilket gør disse områder væsentligt forskellige fra skovene. Blandskoven med opvoksende løvtræer er nåleskovspartier bevokset med spredte og/eller meget unge løvtræer, hovedsagelig birk *Betula*. Der fandtes ingen sangterritorier i ren løvskov.

Diskussion

Bestandsudviklingen

Optællingsintensiteten har været nogenlunde ens på de fleste lokaliteter med undtagelse af Thy og Vendsyssel, hvor der er talt hvert år på de fleste lo-

kaliteter. I to klitplantager i Thy, Nystrup og Torup plantager, blev der i sæsonerne 1994 og 1995 talt 4-5 gange i løbet af perioden med. juni – pri. juli. Resultatet viste omkring halvtreds procent flere hanner efter fire-fem tællinger end efter to. Der er tale om relativt få par (i alt 17 på de to lokaliteter tilsammen), og der er usikkerhed omkring vejrforhold m.m., så resultatet kan ikke direkte overføres på de øvrige optællinger. I britiske bestandsundersøgelser regnes der med, at 75% af hannerne findes ved første gennemgang af en lokalitet, og at alle er fundet efter tre besøg (Cadbury 1981, Bowden & Green i Morris et al. 1994). På den baggrund er det sandsynligt, at den reelle danske ynglebestand af Natravn ligger noget højere end de 393 par, der blev optalt; tallet er nok snarere 500-600 par.

Et andet forbehold gælder sommervejret, der i 1992-95 var usædvanlig tørt, med langvarige næsten tørkeagtige perioder og høje dag- og nattemperaturer. Dette kan have haft en positiv indflydelse på Natravns sangaktivitet og bestandsudvikling.

Sammenlignes den nuværende udbredelse med udbredelsen i årene 1971-74 (Dybbro 1976), ses det tydeligt, at de østjyske og sønderjyske natravnelokaliteter er blevet færre, mens der i Vest- og Nordjylland er blevet flere. Desuden er udbredelsesområdet blevet indskrænket og er i dag stort set begrænset til Vest-, Midt- og Nordjylland samt Nordsjælland og Bornholm; tidligere ynglende Natravne bl.a. også på Fyn og Djursland og i Østjylland.

Der findes ingen tidligere opgørelser over Natravns landsbestand, bortset fra et løseligt skøn

Tab. 1. Antal spillende Natravne optalt i 1992-95. *Churring Nighthjars counted in Denmark in 1992-95.*

Nordjyllands amt	154
Viborg amt	53
Ringkøbing amt	82
Ribe amt	47
Sønderjyllands amt	7
Vejle amt	19
Århus amt	6
Fyns amt	0
Vestsjællands amt	4
Frederiksborg amt	14
Roskilde amt	0
Københavnsområdet	0
Storstrøms amt	2
Bornholms amt	5
I alt	393

1-2 3-5 6-10 11-20 21-40

• • • • •

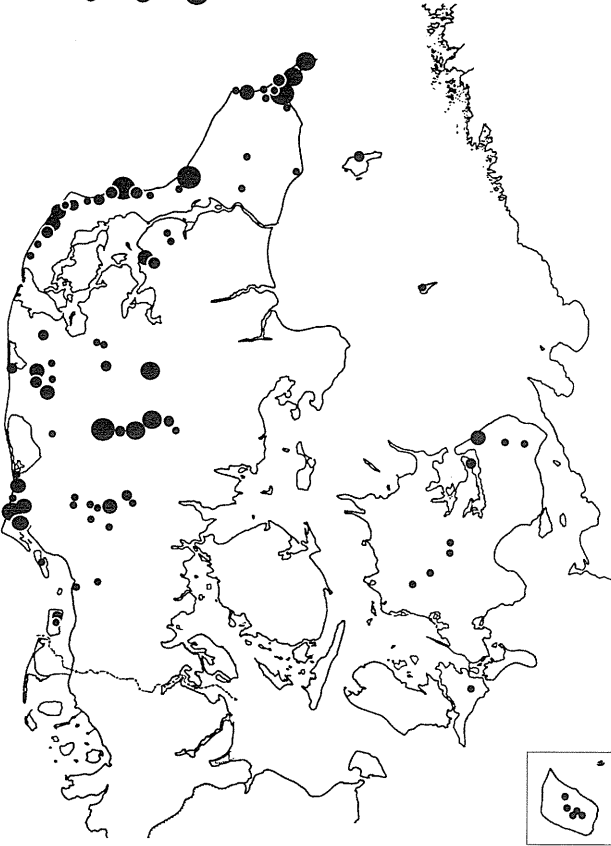

Fig. 1. Udbredelse og antal af Natravne i Danmark, 1992-95.
Distribution and number of Nightjars in Denmark, 1992-95.

på 300-500 par sidst i 1980'erne (Olsen 1992, pers. medd.). For Nordjylland anslag Møller (1978) bestanden til 100 par i årene 1960-74; i nærværende undersøgelse fandtes 195 syngende hanner i dette område. For Ringkøbing amt anslag Østergård (1988) antallet af ynglepar til 100-110 i forbindelse med en natfugleundersøgelse i 1986-87, mens vi her fandt 84 syngende hanner i 1992-95.

I store dele af Sønderjylland og Østjylland findes Natravnen overhovedet ikke i dag, og selv om den heller ikke tidligere har været særlig talrig i disse områder, er der alligevel tale om en markant tilbagegang.

Ynglebiotop

Før tilplantningen med nåletræer tog fart i midten af 1800-tallet ynglende Natravnen på de jyske heder (Brünnich 1764, Pontoppidan 1765, Teilmann 1823 (i Løppenthin 1967)). I 1700-tallet var herderne vidtstrakte flader med lyng og anden lav vegetation, mens den meget begrænsede trævækst bestod af spredte egekrat og nogle steder lidt ene.

Nåleskov har formentlig ikke eksisteret i Danmark på den tid (Fritzboeger 1992).

Efter nåletræsplantagernes opvækst blev Natravnen ligefrem almindelig (Møller 1978), og i hvert fald i dag er den foretrukne ynglebiotop nåletræsplantagerne, især fyrreskov på tør og sandet jord. Skovene skal være åbne, men lysningernes karakter er måske ikke så betydningsfuld, blot skal der helst være spredte træer, der kan anvendes som sangpost. Desuden skal bunddækket være af en sådan beskaffenhed, at Natravnen kan finde egnede redemuligheder. Dette sidste forhold er ikke undersøgt nærmere her, men det ser ud til, at arten kan lide et varieret dække af f.eks. kvas, lyng, småtræer og bare pletter.

Natravnen lever af nataktive insekter, især større natsværmere, som den fanger i luften (Schlegel 1969). Mængden (længden) af ydre og indre skovbryn kan være af betydning for Natravns fødemuligheder, da tætheden af insekter er særlig stor ved overgangen mellem skovbevoksede og lysåbne partier. Men engelske forsøg med montering

Tab. 2. Resultaterne af årlige optællinger af spillende Natravne i to referenceområder i Nordjylland.

Annual counts of churring Nightjars in two areas in northern Jutland.

	1992	1993	1994	1995
Thy – Vester Hanherred	55-60	58	62	60
Skagen – Ålbæk	45	49	46	50

af radiosendere på adulte fugle viste overraskende, at fødesøgningsområdet i vidt omfang lå langt fra yngleområdet, typisk 2-4 km, men undertiden helt op til 6 km derfra, og med hensyn til biotop afveg meget fra ynglepladsen. Det var ofte landbrugsarealer, vådområder eller haver, hvor der formodentlig var større koncentrationer af byttedyr (Alexander & Cresswell 1990). Fourageringsforholdene for de danske Natravne kendes ikke, men nærmere undersøgelser vil muligvis kunne forklare, hvorfor nogle områder huser tætte bestande, mens andre områder kun har få Natravne, uden at der tilsyneladende er væsentlige biotopforskelle mellem områderne.

Skovdrift og plejeforanstaltninger

I et længere perspektiv er den vigtigste grund til Natravns tilbagegang i Danmark de vegetationsændringer, der er sket gennem de seneste 150 år, hvor hederne i stor udstrækning er blevet opdyrket. Desuden udnyttes de resterende heder ikke længere som på hedeboendernes tid til græsning med får og kreaturer, og der er meget færre kær, moser og søer. Nutidens ensartede hedeflader giver ikke Natravnen særlig gode muligheder, og i dag findes den især i tørre nåleskove under op-

vækst, med gode betingelser for redeplacering, sangposter og for fødesøgning langs skovkanterne.

Efterhånden som plantagerne vokser sig højere og tættere, bliver de uanvendelige som ynglested for Natravnen. Derfor ser vi for øjeblikket en tendens til, at bestanden koncentrerer sig til de vestlige og nordlige dele af Jylland.

Da der næsten altid findes hedeområder i tilknytning til nåletræsplantagerne, kan det dog ikke udelukkes, at hederne har betydning for Natravns valg af yngleplads. De relativt tørre ynglelokaliteter, i Danmark typisk sandede jorder, frembyder ideelle lokale temperaturforhold (Glutz & Bauer 1980). Om dagen opvarmes de sandede områder ved solens indstråling, mens der om natten sker en kraftig varmeafgivelse til de laveste luftlag, hvor Natravnen jager.

Den danske natravnebestand er i dag helt og holdent afhængig af den driftsform, der vælges for skovene og hederne. I den nye Skovlov (lov nr 383 af 7. juni 1989) er det bl.a. bestemt, at der skal tilstræbes en god og flersidig skovdrift med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, naturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn samt hensyn til friluftslivet. Såfremt skovejeren er opmærksom på det, vil der

Tab. 3. Ynglebiotop for Natravnen i Danmark, 1992-95 (procent; n=146).

Breeding habitat of Nightjars in Denmark, 1992-95 (percent; n=146).

Granskov <i>Conifer plantation (mainly spruce)</i>	26
Fyrreskov <i>Conifer plantation (mainly pine)</i>	48
Lynghede med ene <i>Dry heath with juniper</i>	<1
Lynghede under tilgroning (gran/fyr) <i>Heath with scattered pine or spruce</i>	18
Nåleskov med opvoksende løvtræer <i>Conifers with growth of broad-leaved trees</i>	7

Tab. 4. Karakteren af yngleområdernes åbne partier (procent; n=142)

Character of open ground found at breeding localities of Nightjars in Denmark (percent; n=142).

Rydninger i skove <i>Clearings</i>	53
Hedeområder <i>Heath</i>	15
Dyrkede arealer, overdrev o.l. <i>Arable land, grassland etc.</i>	14
Søer, kær, moser, vandløb <i>Lakes, marshes, bogs, streams</i>	8
Udtyndet skov, skovveje, brandbælter o.l. <i>Thinned woodland, roads, firebreaks etc.</i>	10

Natravn ♂ i Nystrup Plantage, maj 1995. Foto: Niels Odder Jensen.

være gode muligheder for at tilgodese Natravns krav til ynglestedet, uden at det nævneværdigt vil berøre den almindelige skovdrift.

Hedeområderne er beskyttet efter Naturfredningslovens §3 og må ikke ændres uden amtsrådenes tilladelse. Amterne bør derfor i fremtiden være opmærksomme på de specielle krav, Natravnen stiller til ynglebiotopen, når der udarbejdes plejeplaner for hederne. Det samme gælder for de områder, der efter lovgivningen har reservatstatus og administreres af staten.

Der er nu lagt en strategi for en kraftig forøgelse af skovarealet (Miljøministeriet 1994), hvorefter der skal ske en fordobling af det nuværende areal i løbet af en trægeneration. De store opvækstområder, der herved skabes, vil utvivlsomt rumme mange gode yngleområder for Natravnen i mange år fremover.

Konklusion

Natrabnebestanden i Danmark er næppe gået tilbage i løbet af de seneste 25 år. Men yngleområdet er yderligere forskudt mod vest og nord, således at langt den største del af bestanden nu findes i nåletræplantagerne i Vest-, Midt- og Nordjylland. Set over en længere årrække er det uklart, hvor meget bestanden er gået tilbage, men frem til begyn-

delsen af århundredet blev Natravnen betegnet som almindelig i Jylland.

Fra at have været en karakterfugl på de jyske indlandsheder er Natravnen stort set forsvundet herfra og findes nu næsten udelukkende i nåleskovsområder. Bestandens størrelse er i dag helt afhængig af skovdriftens karakter.

En stor tak til de mange, der deltog i optællingerne eller hjalp med oplysninger og andet: E. T. Andersen, Keld Bakken, Jens Ballegård, Jørgen Ballegård, Niels Peter Brøgger, Knud Erik Christensen, Kim Fisher, Niels Frost, Thor Bue Hansen, Niels Herløw, Bent Jacobsen, Jørgen Kærbo Jensen, Niels Knudsen, Erling Krabbe, Peter Lange, Bjarke Laubek, Gerner Majlandt, Gert L. Nielsen, Uffe B. Nielsen, Paul Norup, Annie Pedersen, Karlo Pedersen, Jørgen Rasmussen, Kurt Rasmussen, Dennis Severn, Albert Smidht, Hans Peter Stange, Kurt Storregård, Jan Sørensen og Jesper Tofft. Følgende takkes for godt samarbejde i forbindelse med udstedelse af kørselstilladelser, udlån af kortmateriale og gode råd: Hanherred statsskovdistrikt, Nordjyllands statsskovdistrikt, Thy statsskovdistrikt, Ulborg statsskovdistrikt, Keld Ehlers, Bo Holst Jørgensen, Per Kynde, Robert Olesen og Thor-kild Sørensen. Desuden takkes alle, der har indsendt natrabneobservationer til projekt *Fuglenes Danmark* samt til lokalrapporterne, hvis materialer i nogle tilfælde er brugt som vejledende referencer. Dansk Ornitologisk Forenings videnskabelige udvalg dækkede en del af projektets kørselsudgifter.

Summary

The breeding population of Nightjar *Caprimulgus europaeus* in Denmark, 1992-95

This paper presents the results of the first country-wide survey of the Nightjar population in Denmark, organized by the authors through the regional representatives of DOF. Churring male Nightjars were counted at about 90% of the potential breeding localities (Fig. 1, Tab. 1). From the count total of 393 males, and from methodological considerations, the population was estimated at 500-600 pairs, mainly distributed in North and West Jutland. In two intensively studied areas the number of males counted was almost constant during the four study years (Tab. 2). Except for a single male found in juniper-grown heath, all Nightjars were found in conifer woodland with open patches (Tab. 3-4).

It is suggested that the Danish Nightjar population has remained approximately stable through the last 25 years despite a decline in the southern and eastern parts of the country.

Referencer

Alexander, I. & B. Cresswell 1990: Foraging by Nightjars *Caprimulgus europaeus* away from their nesting areas. – *Ibis* 132: 568-574.
 Brännich, M. T. 1764: *Ornithologia borealis*. – Hafnia.
 Cadbury, C. J. 1981: Nightjar census methods. – *Bird Study* 28: 1-4.
 Dybbro, T. 1976: De danske ynglefugles udbredelse. – Dansk Ornitologisk Forening.
 Fritzboøger, B. 1992: Danske skove 1500-1800. – Landbohøistorisk Selskab.
 Glutz von Blotzheim, U. N. & K. M. Bauer 1980: *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 9. – Wiesbaden.

Løppenthin, B. 1967: *Danske ynglefugle i fortid og nutid*. – Odense Universitetsforlag.
 Meltofte, H. & J. Fjeldså (red.) 1989: *Fuglene i Danmark*. Bind 2. – Gyldendal.
 Miljøministeriet 1994: *Strategi for de Danske naturskove*. – Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
 Morris, A., D. Burges, R. J. Fuller & A. D. Evans 1994: The status and distribution of Nightjars *Caprimulgus europaeus* in Britain in 1992. A report to the British Trust for Ornithology. – *Bird Study* 41: 181-191.
 Møller, A. P. 1978: *Nordjyllands fugle*. – Scandinavian Science Press Ltd., Klampenborg.
 Olsen, K. M. 1992: *Danmarks fugle – en oversigt*. – Dansk Ornitologisk Forening.
 Pontoppidan, E. 1765: *Von den Vögeln, die sich in Dänemark auf dem Lande und dem Wasser aufhalten*. I: *Kurzgefasste Nachrichten die Naturhistorie in Dänemark betreffend*. – København og Hamburg, G. C. Rothens og M. C. Bock.
 Schlegel, R. 1969: *Der Ziegenmelker Caprimulgus europaeus L.* – A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
 Tucker, G. M. & M. F. Heath 1994: *Birds in Europe: their conservation status*. – BirdLife Conservation Series 3.
 Østergård, E. 1988: *Natfugle i Ringkøbing amt, 1986-87*. – Rapport fra Dansk Ornitologisk Forenings lokalafdeling i Ringkøbing amt.

Antaget 8. juli 1996

Niels Odder Jensen
 Ørhagevej 54
 Klitmøller
 7700 Thisted

Lars Bo Jacobsen
 Fyrbakken 1
 9500 Hobro

Natravn ♀. Foto: Lars Bo Jacobsen.